

Monet kansanopistot ovat olleet innolla piilottamassa ”kansanopiston” jo omasta nimestään. Sanaa on pidetty rasitteena. Nurmeksen evankelisen opiston rehtori Kyllikki Tiensuu tunnustautuu yhdeksi nimenmuuttajaksi. Nyt hän antaa kunniamaininnan kaikille niille kansanopistoille, jotka ovat säilyttäneet nimessään sanan ”kansanopisto”. Mikä on kansanopistoille ominta omaa? Ovatko kansanopistot menettämässä omimman identiteettinsä? Antavatko kansanopistot kuohita itsensä? Kyllikki Tiensuu etsii kirjoituksessaan nykypäivän kansanopistoliikkeen onnenavaimia.

KYLLIKKI TIENSUU

ANTAANKO KANSANOPISTO KUOHITA ITSENSÄ?

Luullakseni missään ei ole yhtä laittamattomasti määritelty kansanopiston ominaispiirteitä kuin vuoden 1979 kansanopistotoimikunnan mietinnössä. Sen mukaan kansanopiston ominaispiirteet ovat sisäoppilaitosmuoto, ideologinen vapaus, pedagoginen vapaus ja omavastuinen tehtävänkoko liittyneenä kansanopiston kansalaistoimintaluonteeseen.

Pyrkiikö kansanopisto nykyään olemaan tai onko se kenties tiedostamattaan jokin muu? Onko kansanopisto kätkenyt sen, mikä on sille ominaista, erikoista ja omintakeista?

SISÄOPPILAITOS

Edellä mainitun kansanopistotoimikunnan puheenjohtaja, silloisen kouluhallituksen vapaan sivistystyön osaston osastopäällikkö *Kosti Huubka* kirjoittaa:

”Kansanopisto on sisäoppilaitos sekä käytännöllisistä että kasvatuksellisista syistä. Sisäoppilaitoksena sen on helppo rekrytoida opiskelijoita laajoilta alueilta. Pedagogisena etuna on opetuksen ja opiskelun joustava järjestely sekä opettajien ja opiskelijain läheinen vuorovaikutus, minkä on katsottu edistävän varsinkin opiskelijain sosiaalista kehitystä.”

Arvattavasti nuo "käytännölliset" syyt sisäoppilaitosmuotoon toteutuvat nykyisellään tehokkaammin kuin konsanaan, opiskelijoitahan saapuu joka maailmankolkasta. Mutta onko puhe sisäoppilaitoksen pedagogisista eduista ja ihmisten läheisestä vuorovaikutuksesta todellisuudessa pelkkää kulkusten kilinää? Hyödynnetäänkö meillä sisäoppilaitosmuotoa todella "pedagogisena etuna", joustavuuden tarjoajana ja "vuorovaikutuksen" mahdollisuutena? Ero minkä tahansa opiskelija-asuntolan ja kansanopiston internaatin välillä vaikuttaa joskus vain veteen piirretyltä viivalta.

Mikäli kansanopistossa kaikki pedagogisesti suunniteltu toiminta päättyy joka päivä kello 16 tai 17, on jotakin vialla. Mikäli kansanopiston opettaja katsoo oman velvollisuutensa rajoittuvan oppituntien pitoon, on niin ikään jotakin vialla. Ja mikäli kansanopistossa arvelaan, että ihmisen persoonallisuutta kehittäväksi vuorovaikutukseksi riittää pelkästään kansanopiston opiskelijoiden keskinäinen kanssakäyminen, silloinkin ollaan metsässä.

En kaipaa paluuta vanhan ajan kansanopistoillanviettoihin. En kaipaa myöskään ulkomaailmalta suljettua opistoyhteisöä. Silti tämänkin päivän sisäoppilaitosmuotoisella kansanopistolla tulisi opetuksen lisäksi olla opiskelijoilleen ja kurssilaisilleen muutakin annettavaa, kuin erinomaisessa internaattipedagogisessa sallivuudessa tarjottu vapaa lähtö paikkakunnan kaljakapakkaan ja diskoon.

Ihmisestä, perusoppijakson opiskelijasta, kurssilaisesta välittäminen on joskus voimia kysyvä asia, mutta se kuuluu kunnon kansanopiston sisäoppilaitosluonteeseen. Se edellyttää itsensä panemista likoon, koko persoonalla mukana olemista. Yksi osa kansanopiston rikkaudesta ovat nimittäin juuri ihmiset, erilaiset persoonallisuudet, erilaisin kokemuksiin ja taustoin. Mikä mahdollisuuksien kirjo! Ja mitä enemmän opiskelijoiden keski-ikä nousee, sitä antoisammaksi opettajan ja opiskelijan välinen kanssakäyminen näyttää muuttuvan. Kasvattajan rooli muuttuu rinnalla eläjän rooliksi — mikä ei olisi hullumpi vaihtoehto nuorison kasvattajallekaan!

Valtion viranomaiset vertailevat eri oppilaitosmuotojen opiskelijakohtaisia kustannuksia.

Kansanopisto vaikuttaa siinä vertailussa kalliilta. Se on selvää. Sisäoppilaitos maksaa enemmän kuin pelkkä "päiväkoulu". Laskennallisesti kansanopisto saadaan kuitenkin näyttämään vielä kalliimmalta, mikäli opetushallitus jatkaa kyseenalaista tapansa määrittellä kansanopistojen vuosiopiskelijakohtaiset kustannukset opistojen kokonaismenoista eikä, kuten mielestäni pitäisi, opistojen valtionavun määräästä.

Konkreettinen esimerkki tämän laskentamallin aiheuttamasta virheestä on oma opistonni, jonka vuosiopiskelijahintaan opetushallituksen kustannusraportissa vaikuttivat opiston Nurmeksessa tuottaman Immanuel-jouludraaman kulut. Varat joulunalusajan tapahtumaan oli kerätty aivan muualta kuin valtionapulaisista, mutta kulut kirjautuivat opiston vuosiopiskelijahintaan! Kansanliikkeen kansanopistolla voi kuitenkin olla muutakin toimintaa kuin sellaista, mikä liikuttaa sen valtionaputaloutta.

IDEOLOGINEN VAPAAUS

"Ideologinen vapaus tarkoittaa opistojen oikeutta toimia erilaisella yhteiskunnallisella, uskonnollisella tai muulla aatepohjalla. Tämän mukaisesti opistot jakautuvat grundtvigilaisiin eli sitoutumattomiin opistoihin, kristillisiin, järjestöopistoihin, joista eräät ovat lähellä poliittisia puolueita, sekä erityisopistoihin."

Kansanopistolla saa olla selkeä käsitys siitä, mikä tässä maailmassa ja elämässä on arvokasta. Kansanopisto saa lausua vapaasti käsityksensä siitä, minkä puolesta ihmisen kannattaa ponnistella ja mihin käyttää voimiaan. Kansanopistolla on oikeus tuoda arvopohjansa julki avoimesti. Sen arvot eivät ole riippuvaisia eduskunnan tai kunnanhallituksen poliittisista voimasuhteista. Kun kansanopisto perustuu vapaaehtoisuuteen, opiskelija tai kurssilainen voi tulla tai olla tulematta, valita sellaisen aatteen, ideologian tai uskonnollisen ilmapiirin kuin itse haluaa.

Mutta annammeko me tämän päivän opistoissa aatteita ja ihanteita? Innostammeko? Ellemme, silloin elämän tarkoituskin hämärtyy helposti.

Kansanopistolle aate, jos sellainen on, on aarre ja onni. Jonkin aatteen, tärkeäksi kokemansa asian vuoksi kansalaiset lähtivät aikoinaan perustamaan kansanopistoja. Ilman aateteisiin sitoutumista, ilman vapaata kansalais-toimintaa ja ihmisten omaehtoista aktiivisuutta ei tässä maassa olisi yhtään kansanopistoa. Tämä on oikeastaan fantastinen tosiasia! Kansanopisto ei ole olemassa lain vuoksi, pakosta, vaan kansalaisten omasta innostuksesta, hengen palosta, aatteen voimasta.

On ollut ihmisiä, jotka ovat sitoutuneet, nähneet vaivaa, keränneet varoja, ponnistelleet usein ylipääsemättömiltä näyttävissä vaikeuksissa. Heillä on ollut näky, he ovat halunneet osoittaa tiettyjä yhteiskunnallisia, ideologisia, eettisiä tavoitteita ja pyrkineet niiden toteuttamiseen. He ovat halunneet vaikuttaa kansalaismielipiteeseen ja antaa oppilaille edellytykset oman yksilöllisen mielipiteen muodostamiseen. Näin on haluttu edistää yhteistä hyvää Suomea.

Kansanopistojen alku on siis kansassa. Siellä, kansan syvissä riveissä ovat keräyslistat kiertäneet ja rakennusrahastot karttuneet. Ja mitä kaikkea noissa kansanopistoissa onkaan vuosisadan kuluessa saatu aikaan!

Tällainen menneisyys tekee periaatteellisesti tärkeäksi erään seikan. Yksikään valtion virasto tai viranomainen ei ole perustanut yhtään kansanopistoa tähän maahan. Yhdelläkään valtion virastolla tai viranomaisella ei myöskään ole valtuuksia lopettaa yhtään kansanopistoa tästä maasta. Se, mikä on syntynyt vapaasta kansalaistoiminnasta, myös kuolee siitä riippuvana. Viranomaisen valta rajoittuu valtionavun epäämiseen, mikäli voimassaolevan lain asettamat toiminnan reunaehdot eivät toteudu. Lopputuloks on kyllä sama, mutta tämä hiuksenhieno, tärkeä ero on nykytilanteessa syytä alleviivaten osoittaa.

Kosti Huuhka kirjoittaa tästä:

"Kansanopisto on yksityinen oppilaitos, jollaisen voi perustaa ja ylläpitää yhteisö, säätiö, osakeyhtiö tai muu oikeuskelpoinen yhteisö. Myös kunta tai kuntainliitto voi perustaa ja omistaa kansanopiston... Kansanopiston perustamista varten tulee hakea valtioneuvostolta perustamislupa, jos sille halutaan kansanopistolain mukainen valtionapua."

Yksi kesän "lukuelämyksiä" oli opetushallituksen taloushallintoyksikön esitys uudeksi kansanopiston valtionapulaiksi. Vaikka en pysty uskomaan, että tuo muistio voisi edustaa vakavasti otettavaa kansanopiston tulevaisuuden linjausta, en voi välttää kommentoimista.

Joka tuntee kansanopiston, ei nimittänyt unissaankaan kirjoita lakiluonnokseen:

"Kansanopiston ylläpitämisluvan myöntää valtioneuvosto."

Kansanopiston ylläpitäminen ei ole valtioneuvoston luvan takana. Niin saa vapaasti tehdä ilman sitäkin, jos rahkeissa on varaa. Lupa tarvitaan vain, jos halutaan valtionapua. Hiuksenhalkomista kenties, mutta periaatteiden on oltavat selvät!

Joka tuntee kansanopistojen taustalla olleen vapaaehtoisen kansalaisaktiivisuuden määrän ja opistojen monipuolisten opiskelumahdollisuuksien tarjonnan, ei mene noin vain kirjoittamaan lakiluonnoksen perusteluihin:

"Yhteiskunnan osallistumista erilaisia aatteellisia, ideologisia tai muita ns. vapaata sivistystyötä edustavien opetusohjelmien, kurssien ym. toteuttamiseen on syytä 1990-luvun yhteiskunnassa arvioida entistä kriittisemmin."

Siinä kiitos toista vuosisataa kestäneestä kansalaisten vapaaehtoisesta sivistystyöstä! Siinä kiitos evankeliselle kansalle ja tavallisille pohjoiskarjalaisille ja kainuulaisille ihmisille, jotka keräsivät vapaaehtoisina lahjoituksina lähes 300 000 markkaa Nurmeksen opiston tulipalon jälkeisen uudisrakentamisen kuluihin — tuo rahasumma oli vuonna 1972 iso asia.

Ei kansanopistoja rakennettaessa ole mällätty julkisen vallan rahoituksella. Siksi on surkuhupaisaa, mikäli uusissa säännöksissä puututaan kansanopistojen rakentamisen vapauteen nyt kaavaillulla tavalla. Ja sitä paitsi: huoli ideologisesta tai uskonnollisesta pakkosyötöstä kansanopistoissa on "1990-luvun yhteiskunnassa" lähinnä hätävarjelun liioittelua.

PEDAGOGINEN VAPAAUS

"Pedagoginen vapaus tarkoittaa opistojen vapautta järjestää opetuksensa perusoppi-

jaksoihin ja kursseihin painottuvaksi, kohdentaa se tietyille ryhmille sekä päättää opetuksen sisällöstä ja työtavoista.”

Luulen, että keskivertto kansanopistossa tämä onnenavain on ollut turhaan piilossa. Koulumaisuus ja kaavamaisuus ovat leimanneet opetusjärjestelyjä ja työskentelytapoja. Omien opetusmetodien ja koulutustarpeiden innovoinnin sijasta on ilomielin otettu vastaan peruskoulun, lukion ja ammatillisen koulutuksen muualla laaditut, valmiit — tosin rekrytoinnin kannalta varmat — opetusohjelmat. Se on ollut niin helppoa ja varmaa.

Kansanopistolehden päätoimittaja kirjoitti taannoin otsikkonaan ”Ammatillisen koulutuksen edut kansanopistolle”. Uskon, että hän on oikeassa. Minusta olisi silti mielekkäämpää miettiä teemaa käänteisesti: ”Kansanopiston edut ammatilliselle koulutukselle”.

Olisi pohdittava vakavasti, miten internaattia voidaan käyttää hyväksi — ei vain nuorison sosiaalista kehitystä edistävänä, vaan entistä enemmän opetuksen tuloksellisuuden ja andragogiikan kannalta. Olisi pohdittava, miten pedagogista vapautta voidaan tässä soveltaa, miten opetusta integroida, miten liittää kyseinen koulutus opiston ideologiseen kokonaiskenttään.

Olisi antauduttava — opetusministerimme termiä käyttäen — ”laadun intohimolle”, myös ja nimenomaan **kansanopistolaadun intohimolle**. Kansanopistolaatu olisi otettava huomioon myös silloin, kun nykysuuntauksen mukaisesti etsitään tapoja toiminnan tulosten mittaamiseen. Älköön siitä koskaan tulko suoritettujen tutkintojen ja arvosanojen tilastoa. Kehitettäköön mittari arvioimaan ihmisten henkisen kypsyyden ja ihmisenä kasvamisen määrää — jos siihen pystytään. Ja ellei pystytä, on parempi luopua mittaamisesta, kuin kaivata tehokkuus tuotantonumeroiksi.

OMAVASTUINEN TEHTÄVÄNHAKU

”Kansanopiston ideologisesta ja pedagogisesta vapaudesta, sen kansalaistoimintaluonteisuudesta seuraa, ettei sille voida ulkoapäin asettaa tehtäviä ja vaatia niiden suorittamista, vaan sen tulee omavastuusesti hakea tehtävänsä.”

Ei kansanopistoihin ole työnnetty ulkoapäin tutkintotavoitteista sen paremmin kuin ammatillistakaan koulutusta. Itse olemme sitä olleet hamuamassa ja kokeneet suurena onnenpotkuna, jos sitä on meille armollisesti suotu. Siinä kuitenkin meni tosiasiallisesti opetuksen sisältöä koskeva opiston vapaus. Opetussuunnitelmat ja monet muut määräykset eivät enää ole omissa käsissä. Kolmannes opistojen volyyminä on tällä hetkellä tämäntyyppisessä toiminnassa.

Siinä ei sinänsä ole mitään huomauttamista, jos edes eräät kansanopiston ominaispiirteet säilyvät. Mutta kehityksessä piilee myös todellinen vaara. Tajusin sen täysin vasta luksiessani mainittua opetushallituksen taloushallintoyksikön muistiota. Se edustaa yhtä, sinänsä mahdollista kehityssuuntaa.

Mitä siis siitä luemme:

”Kansanopiston toiminta voi sisältää vastaisuudessa kaksi pääaluetta (Huom! siis kaksi PÄÄaluetta), jotka ovat tutkintotavoitteinen yleissivistävä aikuiskoulutus ja ammatillinen perus- ja täydennyskoulutus. Sen lisäksi (Huom! siis pääalueiden lisäksi, ikään kuin siinä sivussa sallittuina) kansanopistojen tulee voida järjestää muuta aatetaustansa mukaista harrastustavoitteista koulustustoimintaa sekä toteuttaa koulutusta maksullisena palvelutoimintana.”

Ikään kuin ei olisi olemassa muuta yleissivistävää koulutusta kuin tutkintotavoitteinen, tai muuta harrastustavoitteista kuin johonkin aatetaustaan sidottua. Vielä maksullisella palvelutoiminnallakin muistiossa kannustetaan kansanopistoja oman profiilinsa hämärtämiseen.

Käenpoika tässä työntää alkuperäiset poikaset pesästä, ja lopputuloksena on kuohittu kansanopisto. Kaiken kruunaa paine alentaa ns. vapaatavoitteisen kansanopisto-opetuksen — siis tuon ”sen lisäksi” -koulustustoiminnan — valtionapuprosenttia tuntuvasti.

On käymässä täsmälleen niin kuin *Eero Pantzar* tämän lehden numerossa 3/91 kirjoitti:

”Jatkuvan koulutuksen nimissä tehtyä suunnittelua on viime vuosina leimannut pyrkimys sellaisiin ratkaisuihin, joiden voi väittää vahvistavan koulutuksen kredentiaalistista luonnetta. Käytännössä kysymys on tavoitteesta kehittää kaikille tasoille tutkintoja tuottava ja todistuksia antava järjestelmä. Suoritusten vahvistaminen todistuksilla ei ole sinänsä väärin. Ongelmaksi saattaa muodostua se, että yhteiskunnan tukitoimet vähitellen kohdistuvat vain tutkintoja tuottavaan koulutukseen. Myös ihmisten käsitykset siitä, mikä on opiskelun arvoista, saattavat muuttua ympäristön käsitysten mukaan.”

Varsin aiheelliselta vaikuttaa Tampereen aikuiskoulutussymposiumin kysymys vuosi siten: Onko suomalainen koulutuspolitiikkaa tehnyt diplomaudista tarttuvan?

Opetushallituksen muistiossa kaavailtujen linjausten mukaan on siis mahdollista, että se, mikä tällä hetkellä on kolmannes opistojen toiminnasta, kääntyisi pääasiaksi ja opistojen varsinainen oma asia sivuseikaksi. Tästä olisi luonnollinen seuraus se, että kansanopistot rinnastettaisiin yhä enemmän juuri yleissivistäviin ja ammatillisiin koulujärjestelmän lai-

toksiin. Opistot ajettaisiin koululaitoksen karinaan.

Valtionapu-uudistuksen yhteydessä kansanopistojen sopii harkita sitäkin vaihtoehtoa, että uudessa laissa kansanopisto, kuten Kosti Huuhka on asian ilmaissut, ”puhdistetaan tutkintotavoitteisesta kouluviruksesta”. Näin kansanopisto näyttäytyisi pedagogisesti ja ideologisesti riippumattomana, itse koulutus-tehtävänsä etsivänä, vapaana kansalaistoimintana.

Tiukkakaan talous ei saa tyypistää kansanopistoa, kuohita sitä. On toimittava niin, että tässä maassa säilyy ideologisesti ja pedagogisesti monipuolinen kansanopisto, ja niin, että kansalaisilla on mahdollisuus itsensä omaehtoiseen sivistämiseen muullakin tavoin kuin tutkintoja suorittamalla ja ammattipätevyyttä haalimalla.

Kirjoittaja käsitteli samaa aihepiiriä otsikolla ”Missä piilee kansanopistojen oma onni!” Kansanopistopäivillä Turussa 18.8.